

Silvia Bruni

Czy Ippolito Valetta korzystał z książki Ferdynanda Hoesicka o Chopinie?

Książka Ippolita Valetty pt. *Chopin. La vita – le opere*¹ jest pierwszą obszerną monografią poświęconą Fryderykowi Chopinowi przez włoskiego autora i zarazem „jednym z pierwszych opracowań w języku włoskim o tym polskim kompozytorze”². Wydana w Turynie w roku 1910 i uznana za „najlepszy esej historyczno-krytyczny”³ tego autora, doczekała się do 1990

¹ Ippolito Valetta, *Chopin. La vita – le opere*, Fratelli Bocca, Turyn 1910. Numeracja stron uwzględniona w niniejszym artykule odnosi się do wydania I Dioscuri, Genova 1990. Książka liczy 444 strony i zawiera 27 ilustracji.

² *Franchi-Verney della Valetta, Giuseppe Ippolito*, w: *Dizionario Biografico degli Italiani*, red. Fabio Antonini, t. 50, Istituto dell’Enciclopedia Italiana, Roma 1998, Istituto Treccani, [http://www.treccani.it/enciclopedia/franchi-verney-della-valetta-giuseppe-ippolito_\(Dizionario-Biografico\)/](http://www.treccani.it/enciclopedia/franchi-verney-della-valetta-giuseppe-ippolito_(Dizionario-Biografico)/), dostęp: 04.03.2018. Przed wydaniem monografii chopinowskiej Valetty ukazały się we Włoszech dwa opracowania dotyczące Fryderyka Chopina: 36-stronicowa broszura Roberto Alfredo Marvasiego pt. *Chopin, il poeta della passione* (R. Marghieri, Napoli 1899), pierwszy zbiór listów Chopina wydany we Włoszech, pt. *Epistolario di Federico Chopin* (tłumaczenie i komentarz: Gualtiero Petrucci, Licinio Cappelli, Rocca San Casciano 1907).

³ We włoskim oryginale „saggio storico-critico”. *Franchi-Verney, Giuseppe Ippolito, conte della Valetta*, w: *Enciclopedia Treccani on line*, Istituto Treccani, <http://www.treccani.it/enciclopedia/franchi-verney-giuseppe-ippolito-conte-della-valetta/>, dostęp: 04.03.2018.

roku co najmniej ośmiu przedruków⁴ oraz przekładu na język hiszpański⁵. Jest dzisiaj jedną z najłatwiej dostępnych monografii o Chopinie na włoskim rynku antykwarycznym, czasem pojawia się również w księgarniach. Nadal ceniona jest jako najwcześniejsze włoskie opracowanie obiektywnie traktujące przedmiot, bogate w faktografię biograficzną i zawierające liczne cytaty z listów kompozytora i jego najbliższych oraz domniemanych dzienników, a także informacje o poglądach znanych zagranicznych autorów monografii o Chopinie. Zdaniem Ludwika Bronarskiego, książka Valetty „zajmuje w chopinowskiej literaturze włoskiej mniej więcej to samo miejsce, co biografia Chopina wydana w tymże czasie przez Édouarda Ganche’a we Francji”⁶.

Książka Valetty o Chopinie ma charakter kompilacyjno-krytyczny, opiera się na zagranicznej literaturze chopinowskiej. Indywidualne poglądy autora nagromadzone są dopiero w drugiej części pracy i dotyczą sposobu rozumienia dzieł Chopina. Opracowanie Valetty, w chwili jego wydania, nie wносиło zatem nic nowego w zakresie badań chopinologicznych, a spełniało jedynie cel dostarczenia włoskim odbiorcom licznych nieznanych im dotąd

⁴ Z włoskiego narodowego cyfrowego katalogu bibliotecznego OPAC SBN wynika, iż książka Valetty miała pięć przedruków w wydawnictwie Fratelli Bocca (Torino 1910, 1921, 1926, 1940, 1946, 1953) oraz jeden w wydawnictwie Fratelli Melita (Spezia 1990) i jeden w wydawnictwie I Dioscuri (Genova 1990). Zapis bibliograficzny przedruku z 1940 r. zaopatrzone tu informacją, że stanowił on wydanie czwarte. G. Belotti informuje o kolejnym przedruku przez Fratelli Bocca (Milano) w 1944 r. jako wydaniu piątym. Z cyfrowej encyklopedii Treccani wynika, iż wydawnictwo to przedrukowało książkę również w 1923 roku. Kornel Michałowski informuje o prawdopodobnie jeszcze innym przedruku przez Fratelli Bocca (Torino) w 1922 r. OPAC SBN Catalogo del Servizio Bibliotecario Nazionale, <http://opac.sbn.it/opacsbn/opaclib>, dostęp: 01.03.2018; Gastone Belotti, *Chopin*, EDT, Torino 1984, s. 617; *Franchi-Verney della Valetta, Giuseppe Ippolito*, w: *Dizionario biografico degli Italiani*, op. cit., dostęp: 31.07.18; Kornel Michałowski, *Bibliografia chopinowska 1949–1969*, Towarzystwo im. Fryderyka Chopina, Polskie Wydawnictwo Muzyczne, Kraków 1970, poz. 3423, s. 213.

⁵ Ippolito Valetta, *Chopin. La vida, obra y amor del gran musico*, przeł. Ana Piacenza de Grunfeld, Editorial Atalaya, Buenos Aires 1945. Por. Kornel Michałowski, *Bibliografia chopinowska*, op. cit.

⁶ Ludwik Bronarski, *Szkice chopinowskie*, Polskie Wydawnictwo Muzyczne, Kraków 1961, s. 153. Bronarski miał na myśli opracowanie Édouarda Ganche’a pt. *Frédéric Chopin: sa vie et ses oeuvres. 1810–1849*, Mercure de France, Paris 1909.

szczegółów o życiu i twórczości kompozytora, jakże istotnych we włoskim kontekście kulturowym.

Istnieje jednak jeden szczegół dotyczący tej monografii do dziś niezgłębiony. To kwestia jej genezy, na którą pewne światło rzuciła na początku lat 60. córka Ferdynanda Hoesicka – pani Jadwiga Podolska – w artykule opublikowanym na łamach „Ruchu Muzycznego” (1960)⁷. Zaraz potem jej uwagi zostały powtórzone przez Ludwika Bronarskiego w książce pt. *Szkice chopinowskie* (1961)⁸. Pani Podolska twierdziła, że „Valetta wydał [...] książkę o Chopinie, całą opartą na materiałach otrzymanych przez Darowskiego od Hoesicka”⁹, natomiast istotne podobieństwa treści pomiędzy piśmiennictwem Hoesicka a monografią Valetty pozostały niezauważone przez wybitnego włoskiego chopinologa, jakim był Gastone Belotti¹⁰.

Dzieje powstawania książki Valetty można częściowo prześledzić na podstawie stwierdzeń Adama Darowskiego zawartych w jego listach pisanych z Rzymu do Ferdynanda Hoesicka w latach 1906–1909. Wynika z nich, iż do wydania we Włoszech pierwszej ważnej monografii o Chopinie doszło dzięki staraniom samego Darowskiego. W liście z 4 kwietnia 1906 roku to on podsunął Hoesickowi pomysł wydania włoskiej monografii jego autorstwa na podstawie tłumaczenia pierwszego tomu jego książki pt. *Chopin. Życie i twórczość* opublikowanej w Warszawie w 1904 roku¹¹.

⁷ Jadwiga Podolska, „Chopin” Hoesicka, „Ruch Muzyczny” 1960, nr 20, s. 4–6.

⁸ L. Bronarski, *Szkice chopinowskie*, op. cit., s. 154, przypis nr 97.

⁹ J. Podolska, „Chopin” Hoesicka, op. cit., s. 4.

¹⁰ Por. Gastone Belotti, *F. Chopin, l'uomo*, Sapere Edizioni, Milano–Roma 1974, s. XXXVII. Dla porównania, w przeglądzie prac biograficznych o Chopinie wydanych przed opracowaniem Belottiego, w odniesieniu do książki Di Giovanni-Franceschini nadmieniam, że „zawiera ona obszerne passusy z monografii Liszta, a inne są tam podsumowane”. Ibid.

¹¹ W liście z 4 kwietnia 1906 roku, pisany z Rzymu, Darowski zwraca się do Hoesicka następującymi słowami: „Nadchodzący, za cztery lata, jubileusz Fryderyka Chopina, dał mi myśl, aby kompozytora naszego spopularyzować, we Włoszech, także i przez monografię biograficzną. W tym celu chciałbym zużytkować Pańskie dwutomowe dzieło o Szopenie i zrobić zeń jeden tom, któryby jednak wyczerpująco traktował w nim z wypuszczeniem jedynie tego, co Włochów mniej obchodzi. Potrzebne mi jest łaskawe pozwolenie Autora i zgodzenie się na skrócenie Jego dzieła, które ułatwi niewątpliwie rozpowszechnienie się Jego cennej monografii”. Darowski informuje dalej Hoesicka o zamiarze podjęcia współpracy „z jednym ze znanych i poważanych krytyków i muzyków rzymskich”,

Odnosnie do losów projektu włoskiego przekładu, wykonanego przez Darowskiego, Jadwiga Podolska pisze, odwołując się do treści listu otrzymanego od niego w dniu 4 grudnia 1908 roku przez Hoesicka, że „literat rzymski Petrucci, pierwszy, który wyraził gotowość ułatwienia mu tego [wydania przekładu], był, jak się okazało, oszustem. Wyłudził bowiem pewną kwotę od niego i więcej się nie pokazał.”¹² Podolska dodaje, że

Darowski w dalszych swych staraniach zetknął się ze znanym włoskim muzykiem Franchi „osobą poważną i poważaną”, który chciał się rzekomo podjąć wspólnie z nim wydania włoskiego tłumaczenia Chopina streszczonego w jeden tom. Obiecał on, że znajdzie dobrego wydawcę¹³.

Jednak, „gdy [Darowski] już od Ojca wyłudził sporą część materiałów, nagle napisał, że zostali obaj [Darowski i Hoesick] oszukani i uprze-

lecz nazwiska tej osoby nie podaje. Prosi więc Hoesicka „najuprzejmiej o łaskawe, listowne, pozwolenie zużytkowania” jego dzieła [monografii], „skrócenia go do rozmiaru jednego tomu, w sposób, ile możność nie czyniący ujmy oryginałowi”. *Pamiętnik literacki Ferdynanda Hoesicka rozpoczęty w Warszawie, d. 6 września 1902* (prowadzony do 15 listopada 1907), <https://polona.pl/item/pamietnik-literacki-ferdynanda-hoesicka-rozpozety-w-warszawie-d-6-wrzesnia-1902,MzU4MDAyOTQ/2/#item>, dostęp: 04.03.18. Pozostaje niejasne, o którym „dwutomowym dziele” jest mowa w wyżej przytoczonym liście. Pierwsza dwutomowa monografia chopinowska napisana przez Hoesicka została wydana dopiero w 1926 roku (F. Hoesick, *Chopin. Życie i twórczość*, t. 1 (1810–1838); t. 2 (1838–1849), Wydawnictwo F. Hoesicka, Warszawa 1926). Przepuszczalnie Darowski odnosi się zatem do pierwszych dwóch tomów trzyczęściowej monografii Hoesicka (F. Hoesick, *Chopin. Życie i twórczość*, t. 1 (1810–1831); t. 2 (1831–1845); t. 3 (1845–1849), Nakładem Księgarni F. Hoesicka, G. Gebethner i Spółka, Warszawa – Kraków 1910–1911), drugi tom której znajdował się w fazie powstawania.

¹² J. Podolska, „*Chopin*” *Hoesicka*, op. cit., s. 5.

¹³ Ibid. Inna ciekawa kwestia poruszana przez Darowskiego w przywołanym przez panią Podolską liście z 4 grudnia 1908 to konkurs na pomnik Chopina w Rzymie. Darowski pisze, że wówczas zgłosił się pewien Glicenstein, a jego projekt wiele pozostawiał do życzenia co do jego stylu. Chodzi tu o polsko-amerykańskiego rzeźbiarza, malarza i grafika Henryka (Henoach, Enoch, Enrico) Glicensteina, który w latach 1889–1910 działał w Rzymie, dokąd powrócił w 1918 (lub 1917) roku i przyjął włoskie obywatelstwo. W 1909 roku, jak podaje dr Łucja Pawlicka Nowak na stronach [www Muzeum Okręgowego w Koninie](http://muzeum.superhost.pl/muzeum-com-pl/index2.php?option=com_content&do_pdf=1&id=23), „wykonał szkic do projektu pomnika Chopina w Warszawie”. W Rzymie był znanym rzeźbiarzem. Od 1928 roku mieszkał w Chicago i Nowym Jorku. Źródło cyfrowe: Muzeum Okręgowo w Koninie, http://muzeum.superhost.pl/muzeum-com-pl/index2.php?option=com_content&do_pdf=1&id=23, dostęp: 28.06.18. Glicenstein musiał być znajomym Valetty, jeśli wykonał jego popiersie. Zob. Giorgio Barini, *Ippolito Valetta*, „Nuova Antologia” 1911, nr 947, s. 521.

dzeni przez innego autora”¹⁴ – właśnie „hr. Franchi”¹⁵ ukrywającego się pod pseudonimem de Valetta. [...] Czy była to zмова i spółka – tego Ojciec nie komentuje, przytacza tylko listy z ową wiadomością”¹⁶. Żadna książka pod nazwiskiem Hoesicka we Włoszech do dziś się nie ukazała.

Kim byli nadawca wspomnianych listów oraz wymienieni w ich treści Petrucci i Franchi? Gualtiero Petrucci (ur. 1864–?) był tłumaczem literatury francuskiej. W odniesieniu do Chopina opublikował w roku 1907 i 1910 dwie książki we własnym przekładzie: pierwszy zbiór listów Chopina wydany we Włoszech¹⁷ oraz włoskie wydanie francuskiej książki Antoniego Wodzińskiego¹⁸.

¹⁴ J. Podolska, „Chopin” Hoesicka, op. cit., s. 4.

¹⁵ To jedno z nazwisk Ippolita Valetty, którego pełen zapis brzmi Giuseppe Ippolito Franchi-Verney della Valetta. Lepiej znany jest jako Ippolito Valetta lub Valletta. Zob. przypis nr 3.

¹⁶ J. Podolska, „Chopin” Hoesicka, op. cit., s. 4.

¹⁷ Fryderyk Chopin, *Epistolario di Federico Chopin*, przekład i komentarz Gualtiero Petrucci, wyd. Cappelli, Rocca San Casciano 1907. W artykule z dnia 1 lutego 1910 roku, opublikowanym na łamach „Nuova Antologia”, I. Valetta stwierdził, że wyżej wymieniony zbiór listów wydany w 1907 został podstępnie opracowany przez Petrucciego na podstawie francuskiego wydania książki Mieczysława Karłowicza pt. *Niewydane dotychczas pamiątki po Chopinie* (Warszawa 1904). Jej treść pt. *Souvenirs inédits de Frédéric Chopin recueillis et annotés par Mieczysław Karłowicz* (przeł. Laure Disière, H. Welter, Paris–Leipzig 1904) została, zdaniem Valetty, „prymitywnie przetłumaczona na włoski, skrócona bez żadnych kryteriów i w końcu przedstawiana jako własna”. I. Valetta, *L'arte di Federico Chopin. (A proposito del centenario del maestro)*, „Nuova Antologia” 1910, nr 915 (1 II), s. 480.

¹⁸ Antoine Wodzinski, *I tre romanzi di Chopin*, przekład włoski Gualtiero Petrucci, Casa Editrice Artistica, Roma b. d. [1910]. Oryginał: Le Conte Wodzinski, *Les trois romans de Frédéric Chopin*, Paris 1886. Darowski pisze do Hoesicka 26 lutego 1909 r. z Rzymu: „Ów Gualtiero Petrucci, którego sprawki dawniej cytowałem, drukuje obecnie w rzymskim dzienniku „La Capitale” (mało zresztą czytany, ale pół oficjalnym), w felietonie, przekład włoski książki hr. A. Wodzińskiego pt. *Trzy romanse Fryderyka Chopina*. Szczęście moje, że mnie to spór pracownictwo wszczęło. Jestem przekonany, że tłumaczy i wyda książkę hr. A. Wodzińskiego (z francuskiego oryginału), bez upoważnienia autora. Przypuszczam, że tak jest. Wyda książkę pewno w jesieni ob. Jak to korsarz literacki, bardzo czelny. Mówię o tem dlatego, że Sz. Pan będąc we Francji niezadługo, może spotka się z hr. Wodzińskim, i dobrze by było, aby wiedział o tym p. Gual. Petruccim. Sądzę, że tenże może być ewentualnie, sądownie ściganym, jeśli bez pozwolenia tłumaczy i wydaje książkę wydaną w Paryżu”. *Dziennik literacki Ferdynanda Hoesicka : rozpoczęty w Krakowie, d. 5 marca 1909 do 21 kwietnia 1909*, kartki 12ar i 12av, <https://polona.pl/item/dziennik-literacki-ferdynanda-hoesicka-rozpozety-w-krakowie-d-5-marca-1909-do-21,NTk5Nj-kwMDU/43/#info>, dostęp: 30.07.18.

Adam Weryha Darowski (Kraków 1851 – Rzym 1911) był historykiem i publicystą. Po otrzymaniu stopnia doktora filozofii na Uniwersytecie Jagiellońskim przeniósł się do Warszawy, gdzie rozwinął swoją działalność jako publicysta i historyk. W 1894 roku wyjechał na stałe do Rzymu, otrzymawszy pracę w Archiwum Watykańskim. Stąd nadsyłał artykuły i relacje do m.in. „Przeglądu Polskiego”, „Przewodnika Naukowego i Literackiego”, „Gazety Lwowskiej” i „Czasu”. Tematyka przez niego poruszana dotyczyła przeważnie dziejów XVII i XVIII wieku, a także włoskiego renesansu¹⁹. Był autorem przedmowy do pierwszego włoskiego wydania *Ogniem i mieczem* Henryka Sienkiewicza, opublikowanego w 1900 roku w Mediolanie w tłumaczeniu Federiga Verdinois²⁰. W 1904 roku wydał w Rzymie książkę poświęconą Bonie Sforza²¹. Zmarł w Rzymie 8 maja 1911 roku.

Giuseppe Ippolito Franchi-Verney della Valetta (Turyn 1848 – Rzym 1911) był krytykiem muzycznym, muzykografem i kompozytorem. Należał do grona współzałożycieli *Società dei concerti popolari* bądź *Accademia di Canto Corale „Stefano Tempia”* w Turynie. W 1874 rozpoczął działalność krytyka muzycznego. Zyskał sławę w tej dziedzinie jako autor artykułów opublikowanych na łamach „La Gazzetta del Popolo”, „Il Risorgimento”, „La Gazzetta Piemontese”, „La Stampa”, „Rivista Musicale Italiana”, a przede wszystkim „Nuova Antologia”²². Był autorem książki o dziejach Akademii Francuskiej w Rzymie i artykułów poświęconych kompozytorom francuskim²³. Wydał broszurę o Donizettim (1897) oraz monografię o kwartetach Beethovena (Roma 1905; przedr. 1943). Trzy jego artykuły

¹⁹ Karol Lewicki, *Darowski, Adam*, w: *Polski Ssownik biograficzny*, red. Jerzy Chwałczewski, Polska Akademia Umiejętności, Kraków 1937–1938, t. 4, s. 438–439.

²⁰ Henryk Sienkiewicz, *Col ferro e col fuoco*, L. F. Cogliati, Milano 1900.

²¹ Adam Darowski, *Bona Sforza*, Tip. Forzani e C., Roma 1904.

²² *Franchi-Verney della Valetta, Giuseppe Ippolito*, w: *Dizionario biografico degli Italiani*, op. cit., źródło cyfrowe; *OPAC SBN – Catalogo del servizio bibliotecario nazionale*, <http://opac.sbn.it/opacsbn/opaclib>, dostęp: 02.07.2018.

²³ Por. Comte Franchi-Verney della Valetta, *L'Academie de France a Rome: 1666–1903*, Bocca Freres, Torino 1903 oraz Fischbacher, Paris 1904; o kompozytorach francuskich prezentowanych w tejże akademii napisał artykuł opublikowany na łamach „Rivista Musicale Italiana” (1904).

opublikowane na łamach „Nuova Antologia” w latach 1907 i 1910²⁴ stanowią prawdopodobnie jedyne opracowania Valetty poświęcone Chopinowi, oprócz omawianej w niniejszym artykule monografii. W „Nuova Antologia” ukazywały się ponadto artykuły²⁵ i eseje²⁶ tego krytyka dotyczące wybranych kompozytorów włoskich, niemieckich i polskich. W 1889 roku poślubił słynną włoską skrzypaczkę Teresinę Tua²⁷. Zmarł w Rzymie 15 maja 1911 roku po długiej chorobie²⁸.

Przed przystąpieniem do szczegółowego porównania książek Valetty i Hoesicka o Chopinie należy nadmienić, że w dniu 7 marca 1909 roku na łamach „Illustrazione Italiana” anonsowano wydanie, przewidziane na rok 1910 z okazji setnej rocznicy urodzin Chopina, włoskiej wersji językowej monografii Ferdynanda Hoesicka. Pisano, że jest to „ważkie opracowanie, jakie sporządził krakowski specjalista od Chopina oraz wybitny literat Ferdinand Hoesick w oparciu o liczne nowe dokumenty, korzystając z naj-

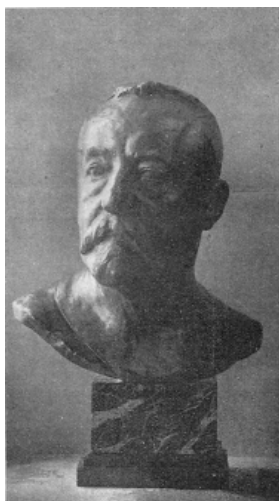
²⁴ I. Valetta, *Rassegna musicale. Lutti artistici: Marengo, Braga. L'epistolario di Chopin. Strenne musicali. Composizioni di Martucci e di Tirindelli (edizioni Ricordi). Nuove pubblicazioni degli editori Schmidt e Belajeff*, 1907, nr 864 (16 XII), s. 668–672; *L'arte di Federico Chopin. (A proposito del centenario del maestro)*, 1910, nr 915 (1 II), s. 470–480; *Federico Chopin. 1810–1849 (con 4 illustrazioni e un autografo)*, 1910, nr 917 (1 III), s. 27–45.

²⁵ Artykuły poświęcone były Carlo Pedrottiemu (1893), Giuseppe Verdiemu (1893, 1901), Giovanniemu Pierluigiemu da Palestrina (1894), Girolamo Alessandro Biaggiemu (1897), Pietro Mascagniemu (1898), Vincenzo Belliniemu (1901), Domenico Cimarosie (1901), Giuseppe Martucciemu (1909); Hectorowi Berliozowi (1903), kwartetom Ludwiga van Beethovena i Józefa Joachima (1905), Robertowi Schumannowi (1910); Ignacemu Janowi Paderewskiemu (1906).

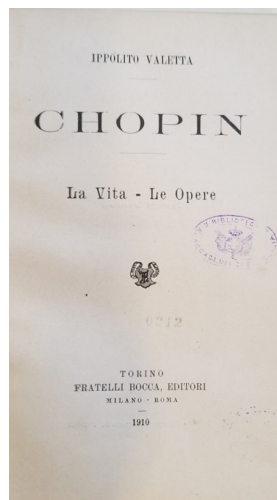
²⁶ W rubryce „Rassegna musicale” („Przegląd muzyczny”) tegoż czasopisma ukazywały się jego eseje o Beethovenie, Mahlerze, Puccinim, Smaregli, Leoncavallim oraz o polskich wykonawcach i kompozytorach: Mieczysławie Horszowskim (1906), Antonim Kątskim (1900) i Władysławie Żeleńskim (o jego operze *Goplana*, 1898). Źródło cyfrowe: Fondazione Spadolini – Nuova Antologia, <https://nuovaantologia.it/storia-nuova-antologia/testi-in-pdf/1872-1900/>, dostęp: 02.07.2018; *OPAC SBN*, op. cit., źródło cyfrowe.

²⁷ Teresina Tua (Maddalena Maria Teresa Tua, ur. w Turynie 1866 – zm. w Rzymie, 1956) – włoska skrzypaczka znana w kręgu wybitnych kompozytorów, takich, jak Brahms, Liszt, Rachmaninow, Verdi, Wagner, Henryk Wieniawski. Zob. Luca Bianchini, Anna Trombetta, *Teresina Tua. L'angelo del violino*, Daniela Piazza Editore, Torino 2006, przedmowa.

²⁸ G. Barini, *Ippolito Valetta*, op. cit., s. 521–524.

Ilustracja 1: Popiersie Ippolita Valetty (brąz) wykonane przez Henryka Glicensteina. Zdjęcie opublikowane w „Nuova Antologia” 1911, nr 947, s. 521.

Ilustracja 2: Karta tytułowa pierwszego wydania książki Ippolita Valetty.

szerszego wyboru rycin i autografów itd.”²⁹. Autor cytowanego artykułu – sam Ippolito Valetta – pisze, że włoskie wydanie tej monografii, której oryginalnego tytułu jednak nie podano,

zostanie opracowane i zaopatrzone przypisami bądź przedmową przez Adama Darowskiego, polskiego literata zamieszkującego od lat w Rzymie, wraz z Waszym najuniżeńszym sługą [piszącym I. Valettą], który już od wielu tygodni zaangażowany jest wraz z kolegą [A. Darowskim] w przygotowywanie tak powstałej włoskiej edycji i w układanie jej treści. Tom (liczący prawdopodobnie 300 stron³⁰) zostanie wydrukowany pod koniec roku: przypisy i przedmowa zostaną zredagowane przeze mnie osobiście³¹.

²⁹ Giuseppe Franchi Verney, *L'anno della nascita di Federico Chopin*, „Illustrazione italiana”, 1909, 7 marca, w: *Dziennik literacki Ferdynanda Hoesicka : rozpoczęty w Krakowie, d. 5 marca 1909 do 21 kwietnia 1909*, kartka 12r., <https://polona.pl/item/dziennik-literacki-ferdynanda-hoesicka-rozpoczety-w-krakowie-d-5-marca-1909-do-21,NTk5Nj-kwMDU/42/#info>, dostęp: 30.07.18. *Dziennik literacki Ferdynanda Hoesicka : rozpoczęty w Krakowie, d. 5 marca 1909...*, op. cit., kartki 12ar i 12av.

³⁰ Pierwsze wydanie książki liczyło ostatecznie 444 strony.

³¹ Ibid. G. Franchi Verney, *L'anno della nascita di Federico Chopin*, op. cit.

O współpracy między Darowskim i Valettą oraz o jej przebiegu był informowany sam Hoesick. W liście do niego wysłanym z Rzymu, datowanym 26 lutego 1909 roku, Darowski pisze:

z hr. Franchim, pracujemy nad 1ym tomem Fryd. Szopena Pańskiego. Franchi napisze przedmowę, w której chce dać rozumowaną bibliografię Szopena. Widzę, że chce, aby książka była o ile możności poczytna i aby została jako najlepsza rzecz napisana o Szopenie³².

Przed formułą pożegnalną Darowski dodaje, iż on i Valetta oczekują na „nadesłanie [im] arkuszy II tomu” jego biografii chopinowskiej³³. Wprost nasuwa się zatem pytanie, czy rzeczywiście, i w jakiej mierze, opracowanie Valetty wykazuje podobieństwa do monografii Hoesicka?

Na pierwszy rzut oka nie jest dostrzegalna żadna szczególna relacja między dziełami Hoesicka i Valetty. Sposób organizacji treści w ich pracach nie jest tożsamy. Hoesick w pierwszej monografii *Chopin. Zarys biograficzny* (Petersburg 1899) dzieli życie kompozytora i zarazem książkę na dwie części: 1. *W kraju: 1810–1830*, 2. *Na obczyźnie: 1830–1849*. W każdej z nich wyróżnia po trzy zatytułowane rozdziały: *Dzieciństwo (1810–1824)*, *W liceum (1824–1827)*, „*Szopenek*” (1827–1830), *Dola i niedola (1830–1837)*, *George Sand (1837–1848)*, *Nella miseria (1848–1849)*. W monografii trzytomowej, *Chopin. Życie i twórczość*, opublikowanej w latach 1910–1911 (t. 1 wydany dwukrotnie, pierwszy raz w 1904), Hoesick zachowuje chronologiczny, lecz bardziej szczegółowy podział treści – nadrzędny (1810–1831; 1831–1845; 1845–1849) i w ramach tomów. Dodaje natomiast i wydziela, jako ostatnie w tomie pierwszym i trzecim, rozdziały poświęcone dziełom Chopina: w t. 1. – rozdz. 4. *Pierwszy okres twórczości (1817–1831)*; w t. 3. – księga 3. pt. „*Kopernik fortepianu*” i w niej rozdz. 2. – *Drugi okres twórczości (1832–1849)* oraz rozdz. 3. – *Stanowisko i znaczenie Chopina w historii muzyki*. Odmienny układ książki Valetty, z tradycyjnym podziałem na dwie odrębne części poświęcone życiu i twórczości, jest bowiem następujący:

³² *Dziennik literacki Ferdynanda Hoesicka : rozpoczęty w Krakowie, d. 5 marca 1909...*, op. cit., kartki 12ar i 12av.

³³ Ibid.

Przedmowa [A mo' di prefazione. Chopin – Gli editori – I biografii]

CZĘŚĆ PIERWSZA: ŻYCIE

Rozdział I	Rodzina Chopina
Rozdział II	Wykształcenie i nauka Fryderyka Chopina
Rozdział III	Młodość artysty
Rozdział IV	WZLOT – Studia uzupełniające
Rozdział V	Pierwsze koncerty za granicą i pierwszy romans
Rozdział VI	APOGEUM – Koncerty w kraju i emigracja
Rozdział VII	Chopin w Paryżu
Rozdział VIII	Sukces
Rozdział IX	Życie paryskie
Rozdział X	ZMIERZCH – Chopin i Sand
Rozdział XI	Złamane życie
Rozdział XII	Śmierć Chopina. Cechy ogólne jego muzyki

CZĘŚĆ DRUGA: DZIEŁO

Rozdział I	Chopin kompozytor
Rozdział II	Prace stylowe ³⁴ [Ronda, Sonaty, Wariacje, Koncerty]
Rozdział III	Kompozycje swobodne ³⁵ [Polonezy, Mazurki, Walce]
Rozdział IV	Etiudy
Rozdział V	Utwory fantazyjne [Preludia, Nokturny, Scherza, Impromptu, Ballady]
Rozdział VI	Utwory różne ³⁶
Rozdział VII	Interpretacja wykonawcza dzieł Chopina

³⁴ Za stylowe uważa Valetta kompozycje, których cechy świadczą o „przestrzeganiu tradycyjnych, utrwalonych modeli formalno-kompozytorskich”. I. Valetta, *Chopin. La vita – le opere*, op. cit., s. 289.

³⁵ Valetta określa tym mianem „formy taneczne, których charakter, wartość artystyczną i naturę wypowiedzi Chopin zmienił całkowicie”. Ibid., s. 290.

³⁶ *Berceuse, Allegro de Concert, Fantazja op. 49, Marsz żałobny c-moll, Trois Nouvelles Etudes, Bolero, Tarantella, Barkarola, Polonez op. 3, Trio op. 8, Sonata op. 65, Duo oparte na tematach z Robert le Diable, 17 pieśni.*

Porównanie treści książek Valetty i Hoesicka: wyraźne podobieństwa i nieznaczące różnice

Valetta rozpoczyna książkę od poruszenia kwestii daty urodzin Chopina, zaś Hoesick od opisu domu urodzenia kompozytora i dziejów rodziny Skarbków. Po kilku akapitach tekst Valetty wykazuje jednak ewidentne podobieństwa do wypowiedzi zawartych w pierwszej części monografii Hoesicka. Treść książki polskiego muzykografa zreferowana jest w sposób bardziej lub mniej dosłowny, znacznie zobjektywizowany. Jest ona poddana streszczeniu, zredukowana do samych najważniejszych faktów, pozbawiona wszelkich indywidualnych rozważań Hoesicka. Streszczeniu uległy cytaty z listów³⁷, niektóre akapity, a niekiedy Valetta pomija kilkanaście stron. Pomimo takich zmian i ingerencji, prawie cała pierwsza połowa książki Valetty składa się z passusów – ograniczających się maksymalnie do kilku zdań – zaczerpniętych bezpośrednio z pierwszego tomu monografii Hoesicka z 1904 roku³⁸. Tekst Valetty jest ponadto niemal całkowicie pozbawiony przypisów. Te, które Valetta wprowadza, zawierają odniesienia bibliograficzne czy objaśnienia podawane przez niego samego.

³⁷ W szczególności począwszy od siódmego rozdziału passusy z listów Chopina, jego krewnych i przyjaciół, listów uwzględnionych przez Hoesicka, są przedmiotem streszczenia i wcielenia do narracji Valetty.

³⁸ Jako przykład omawianego nieujawnionego „cytowania” Hoesicka przytaczam passus brzmiący w oryginale następująco: „Żywny – powiada o nim jeden z jego licznych uczniów – był jedną z tych typowych postaci przeszłości, których dziś już nie można ujrzeć”. W tekście Valetty: „Lo Żywny, giusta il ritratto lasciato da uno de’ suoi numerosi scolari, era una figura assai tipica anche fisicamente”. Przy takim stwierdzeniu ani Hoesick, ani – rzecz raczej oczywista Valetta – nie podali nazwiska wspomnianego ucznia. Por. F. Hoesick, *Chopin. Życie i twórczość*, op. cit., t. 1 (1810–1831), s. 27; I. Valetta, *Chopin. La vita – le opere*, op. cit., s. 44. Nadal przykładowo, por. passus Hoesicka: „I wstydził się sam przed sobą, bo ile razy wyszedł na przechadzkę na wały miejskie, a spojrzał na Kahlenberg skąd niegdyś Jan III patrzył na swą bohaterską husaryę, jak rozbijała w puch obóz turecki, tyle razy przychodziły mu na myśl te szeregi, w których teraz znajdowali się jego koledzy i przyjaciele, a w których i on być powinien” z passusem Valetty: „Arrossiva di sé Federico, allorquando uscendo fuori di città all’aperto, la vista del Kahlenberg gli rammentava Giovanni Sobieski, corso nel 1683 alla testa della cavalleria polacca a portar soccorso a Vienna, assaltando il campo turco. Chopin si rodeva d’onta per l’inerzia forzata, si esaltava, soffriva allucinazioni”. F. Hoesick, *Chopin. Życie i twórczość*, op. cit., t. 1 (1810–1831), s. 71–272; I. Valetta, *Chopin. La vita – le opere*, op. cit., s. 138–139.

W obrębie całej książki nazwisko Hoesicka jest wymieniane sporadycznie. Odniesienia do polskiego chopinografa mają najczęściej charakter informacyjny, rzadziej krytyczny. Hoesick wspomniany jest w przedmowie jako autor najkompletniejszej monografii chopinowskiej, nadal będącej w 1910 roku w trakcie ukończenia³⁹. W części biograficznej Valetta sygnalizuje Hoesicka jako chopinografa dostarczającego najwięcej informacji o „Kurierze Szafarskim”, także poprzez przedstawianie treści kilku z jego karteek⁴⁰. Valetta podziela przekonanie Hoesicka o domniemanej głębi uczuć, jaką Chopin żywił do Konstancji Gładkowskiej⁴¹. Włoski monograf jednak określa ten związek uczuciowy w sposób wyważony, jako romans godny uwagi biografów Chopina i czytelników o tyle, o ile z niego zrodziły się karty Chopinowskich dzieł o ważkim znaczeniu, między innymi *Adagio z Koncertu f-moll*. Valetta w części książki poświęconej twórczości Chopina celnie koryguje błędną tonację (f-moll) przypisaną przez Hoesicka *Polonozowi As-dur* z 1821 roku, dedykowanemu Żywnemu⁴². Zarzuca też brak przejrzystości i logicznej organizacji myśli przy omówieniu dzieł skomponowanych przez Chopina w latach 1822–1826 i utworów z tego okresu ostatecznie uznanych za apokryfy⁴³.

Struktura monografii Valetty – składająca się z części biograficznej i części poświęconej twórczości Chopina – skłoniła autora do umieszczenia pewnych informacji zaczerpniętych z Hoesicka w drugim dziale książki, na początku którego znajdują się zatem liczne passusy wzięte wprost z monografii polskiego autora. Na przykład, obszerny cytat ze styczniowego zeszytu „Pamiętnika Warszawskiego” z 1818 roku, pochodzący z rubryki „Spis dzieł polskich w roku 1817 wydanych”, zawierający wzmiankę o Chopinie i jego pierwszym wydanym utworze, podany jest przez Valettę dopiero w pierwszym rozdziale drugiej części książki⁴⁴. Należy przy tym zwrócić uwagę na sposób, w jaki Valetta starał się nadać konsekwencję swoim argumentacjom

³⁹ I. Valetta, *Chopin. La vita – le opere*, op. cit., s. 14–15.

⁴⁰ Ibid., s. 73.

⁴¹ Ibid., s. 117.

⁴² Ibid., s. 280.

⁴³ Ibid., s. 283.

⁴⁴ Ibid., s. 276–277.

wspierającym – za Hoesickiem – prawidłowość daty 22 lutego 1810 roku jako dnia urodzin Chopina, czy wręcz przekonać czytelnika do jej wiarygodności, mimo sprzecznych faktów. W części biograficznej nie podano bowiem w całości tytułu pierwszego wydanego *Poloneza*⁴⁵, przy równoczesnym określeniu daty jego powstania na rok 1817. Zaś w drugiej części książki Valetta przytacza pełny tytuł utworu (w którym wymieniony jest wiek Chopina w chwili jego skomponowania), jednak nie przypomina ani roku jego wydania, ani nie precyzuje tytułu rubryki „Pamiętnika Warszawskiego”, w której ukazała się przywołana przez niego wzmianka o wydaniu *Poloneza*.

Wśród niemalże identycznych passusów w tekstach włoskiego i polskiego monografisty zawarte są charakterystyki wizerunków Mikołaja Chopina i Wojciecha Żywnego, opis życia w pensjonacie prowadzonym przez Mikołaja Chopina oraz liczne anegdoty. Od tej na temat rzekomego pojawienia się grajków pod domem Chopinów wieczorem w dniu narodzin kompozytora, do tej o podejściu małego Chopina do fortepianu w środku nocy oraz innej dotyczącej temperamentu i nawyków Żywnego. Obecny w książce Valetty jest również cytat, choć w formie skróconej, obszernej charakterystyki piętnastoletniego Chopina skreślonej w języku francuskim przez „jedną z dam wielkiego świata”, a podanej przez Hoesicka w polskim tłumaczeniu⁴⁶. Przytoczony jest też cytat z dziennika panny Aleksandry Tańskiej, w którym zawarta jest wiadomość o występie ośmioletniego Fryderyka podczas wieczoru organizowanego u pani Grabowskiej, kiedy to chłopca porównano z Mozartem⁴⁷.

Bezpośrednio z monografii Hoesicka zaczerpnięto informacje o miejscach przechowywania różnych pamiątek po Chopinie, m.in. oryginału autografu jego drugiego opublikowanego poloneza, wówczas będącego w posiadaniu Aleksandra Polińskiego w Warszawie, oraz złotego zegarka

⁴⁵ Pierwszy wydany utwór Chopina określono tutaj po prostu jako *Polonaise*. Por. *ibid.*, s. 51.

⁴⁶ Chodzi tu o obszerną charakterystykę występującą na stronach 81 i 82 książki Hoesicka. Ani polski chopinograf, a tym bardziej Valetta, nie podali nazwiska autorki omawianego szkicu. Por. *ibid.*, s. 74.

⁴⁷ Por. F. Hoesick, *Chopin. Życie i twórczość*, op. cit., t. 1 (1810–1831), s. 32. Por. I. Valetta, *Chopin. La vita – le opere*, op. cit., s. 50.

podarowanego Chopinowi przez Angelikę Catalani, który w momencie redagowania książki Hoesicka (1904) znajdował się w posiadaniu siostrzeńca Chopina. Wymienione informacje podawane przez Hoesicka w przypisach Valetta wcielił do tekstu głównego.

Nie brak u Valetty przypadków, na szczęście rzadkich, błędnego zrozumienia informacji podanych przez Hoesicka. Jeden z nich dotyczy znaczenia wyrażenia „grałem z desperacją”. Użył go Chopin opowiadając o przebiegu swojego występu w Wiedniu w Kärntnertortheater 11 sierpnia 1829 roku. Pomimo że Hoesick wyjaśnia, iż Chopin „grał z desperacją», bo w końcu nerwy wzięły górę nad wszystkim. Wiedział, że od pierwszego wrażenia, jakie zrobi, zależy nie tylko powodzenie tego wieczoru, ale i dalsze powodzenie w karierze artystycznej; czuł, że była to chwila, która miała rozstrzygnąć o jego losach⁴⁸. Hoesick ponadto podkreślił, że jest to stwierdzenie oparte na słowach Chopina skierowanych do rodziny⁴⁹. Valetta natomiast pisze, że Chopin „poczuł się [...] prędko w pełnej komunikacji z publicznością; grał, jak on sam stwierdził, «z desperacją», czyli – wbrew pozorom – z rozmachem, impetem, ciepłem, pewnością siebie do wielkiej potęgi⁵⁰.

Różny sposób odnoszenia się do źródeł przez Hoesicka i Valettę to ważny aspekt odsłaniający pierwotne autorstwo podstawowej treści ich książek. Liczne cytaty oraz treść oryginalnych źródeł pisemnych (np. kartki „Kuriera Szafarskiego”) zostały przez Valettę streszczone. Między innymi są to elementy pochodzące z prac Stanisława Tarnowskiego i Juliana Klaczki⁵¹, do których Hoesick odnosi się wielokrotnie ze szczególnym poważaniem⁵². Ten drugi nie został jednak ani razu wspomniany przez

⁴⁸ F. Hoesick, *Chopin. Życie i twórczość*, op. cit., t. 1 (1810–1831), s. 164.

⁴⁹ W postscriptum listu Chopina: „Jużem się zdecydował. Błahetka powiada, że zrobię furorę, bom wirtuozem pierwszego kalibru, że między Moschelesa, Herza, Kalkbrennera liczyć mię trzeba. [...] Mam nadzieję, że mi P. Bóg dopomoże – Bądźcie spokojni!”. Zob. list Chopina do rodziny w Warszawie, Wiedeń, 8 sierpnia 1829. *Korespondencja Fryderyka Chopina*, zebrał i opracował Bronisław Edward Sydow, Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa 1955, t. 1, s. 91.

⁵⁰ I. Valetta, *Chopin. La vita – le opere*, op. cit., s. 107.

⁵¹ Zob. m.in. F. Hoesick, *Chopin. Życie i twórczość*, op. cit., t. 1 (1810–1831), s. 76.

⁵² Przykładowo przywołać można fragment, w którym Valetta odnosi się do „treści dziennika [stuttgartarckiego] Chopina w dużej mierze przekazanej przez Tarnowskiego”,

Valettę. W charakterystyce Żywnego włoski monografista pominął również negatywne opinie Andrzeja Edwarda Koźmiana i Eugeniusza Wielisława Skrodzkiego⁵³. Tego ostatniego cytował zaś innym razem, oczywiście za Hoesickiem, przepisując fragment z jego wspomnień, w których zostały nakreślone przyjacielskie stosunki Żywnego z rodziną Chopina⁵⁴. Valetta cytuje również za Hoesickiem, choć częściowo, zapisany po łacinie tekst aktu ślubu Mikołaja Chopina i Justyny Krzyżanowskiej⁵⁵.

W zakresie źródeł informacji, z których Valetta skorzystał, uderza co najmniej jedno odniesienie do treści wcześniejszej monografii Hoesicka opublikowanej w Petersburgu⁵⁶. Omawiając kwestię finansowego wyniku paryskiego koncertu Chopina 26 lutego 1832 roku, Valetta uwzględnia stwierdzenie Hoesicka zawarte w książce z 1899 roku, według którego koncert ten przyniósł deficyt, i że negatywne osądy niektórych krytyków skłoniły Chopina do rozmyślań nad możliwością wyjazdu do Ameryki⁵⁷. Valetta wyjaśnia tę klęskę, wskazując na przeważającą obecność emigrantów z Polski wśród publiczności. Dochód ze sprzedanych im tanich biletów nie starczył na pokrycie kosztów związanych z organizacją koncertu⁵⁸. W książce Hoesicka z 1911 roku czytamy natomiast, że wówczas „sam

w którym wyrażana jest rozpacz Chopina wobec tragicznych wydarzeń zachodzących w ojczyźnie. To passus z zakończenia szóstego rozdziału Valetty odpowiadający zakończeniu części biograficznej pierwszego tomu Hoesicka. Ani Hoesick, a zatem – tym bardziej – Valetta, nie podają ścisłych informacji o pracy Stanisława Tarnowskiego zawierającej treści dziennika stuttgarckiego. Por. I. Valetta, *Chopin. La vita – le opere*, op. cit., s. 144; F. Hoesick, *Chopin. Życie i twórczość*, op. cit., t. 1 (1810–1831), s. 304.

⁵³ Por., F. Hoesick, *Chopin. Życie i twórczość*, op. cit., t. 1 (1810–1831), s. 28.

⁵⁴ Ibid., s. 29. Por. I. Valetta, *Chopin. La vita – le opere*, op. cit., s. 47. Wspomnienia Skrodzkiego pochodzą z jego artykułu pt. *Kilka wspomnień o Chopinie. Z mojej młodości* opublikowanego na łamach czasopisma „Bluszcz” w 1882 roku (nr 32, 33, 36). Tak podaje Hoesick w wydaniu z 1904 roku pierwszego tomu jego monografii chopinowskiej, nie zaś w drugim wydaniu z 1910 roku. Por. F. Hoesick, *Chopin. Życie i twórczość*, Nakładem Księgarni F. Hoesicka, Warszawa 1904, s. 51.

⁵⁵ Autor nie podaje źródła cytatu. I. Valetta, *Chopin. La vita – le opere*, op. cit., s. 31–32.

⁵⁶ Zob. F. Hoesick, *Fryderyk Chopin. Zarys biograficzny*, Nakładem Kazimierza Grendyńskiego, Petersburg 1899.

⁵⁷ F. Hoesick, *Fryderyk Chopin. Zarys biograficzny*, op. cit., s. 58. Por. I. Valetta, *Chopin. La vita – le opere*, op. cit., s. 170.

⁵⁸ I. Valetta, *Chopin. La vita – le opere*, op. cit., s. 168.

Chopin musiał być zadowolony pod każdym względem: nie tylko z powinszowań, z którymi przyjaciele cisnęli się do niego, ale nawet i z rezultatu pieniężnego, bo mu koncert bądź co bądź przyniósł znaczny dochód⁵⁹. Powyższe obserwacje pozwalają przypuszczać, że przy pisaniu książki Darowski i Valetta mieli na względzie oba opracowania. Trudno jednak stwierdzić dzisiaj, który z nich dobierał najbardziej przekonujące – według niego – wersje wydarzeń.

Nadmienić należy, że Valetta opiera swoje relacje także na treści fragmentów z dziennika Chopina opublikowanego w 1907 roku na łamach „Le Guide Musical” w tłumaczeniu z języka polskiego na francuski autorstwa Gastona Knospa⁶⁰. A był on opublikowany trzy lata po wydaniu pierwszej części chopinowskiej biografii autorstwa Hoesicka. Obszerne cytaty z tego dziennika, później uznanego za apokryf, dotyczą przeważnie relacji Chopina z ważnymi w jego życiu kobietami: samopoczucia kompozytora po rozstaniu z Konstancją Gładkowską⁶¹, wrażenia wywartego przez George Sand na Chopinie podczas pierwszego spotkania u hrabiny d’Agoult⁶² oraz uczuć polskiego twórcy wkrótce po zerwaniu ich relacji⁶³. W paru miejscach Valetta dementuje pewne kontrowersyjne przekonania Hippolyte’a Barbedette’a⁶⁴ oraz, w odróżnieniu od Hoesicka, odnosi się parę razy do listów Chopina opublikowanych przez Mieczysława Karłowicza⁶⁵.

⁵⁹ F. Hoesick, *Chopin. Życie i twórczość*, op. cit., t. 2 (1831–1845), s. 46.

⁶⁰ Gaston Knosp, *Le journal de Chopin*, „Le Guide Musical” 1907, nr 36–37 (8–15 IX). Zob. I. Valetta, *Chopin. La vita – le opere*, op. cit., s. 16. Por. Nicolas Slonimski, *Writings on Music. Volume four – Slonimskyana*, red. Electra Yourke Slonimsky, Taylor & Francis-Routledge, London 2005, s. 207.

⁶¹ I. Valetta, *Chopin. La vita – le opere*, op. cit., s. 196–197.

⁶² Ibid., s. 200.

⁶³ Ibid., s. 231–232, 237. Wyeksponowano tu, chyba w całości, kartki z dziennika datowane: Nohant, 3 maja 1847; Nohant, 1 czerwca 1847; Paryż, 10 czerwca 1847.

⁶⁴ Valetta dementuje m.in. przekonanie Barbedette’a, według którego Bellini drażnił Chopina swoją fałszywą wrażliwością i że parę razy zaimprovizował jego muzyczną karykaturę na fortepianie. Ibid., s. 162, 187.

⁶⁵ Wśród odniesień do listów zebranych przez Karłowicza zob. informacja o wizycie złożonej przez Chopina wraz z rodzicami u hrabiego Thun-Hohenstein w Teschen, po pobycie wspólnie spędzonym w Karlsbadzie. Ibid., s. 188. Por. Mieczysław Karłowicz, *Niewydane dotychczas pamiątki po Chopinie*, Wydawnictwo Sekcji im. Chopina przy Warsz. Towarzystwie Muzycznym, Warszawa 1904.

Zgodnie z założeniem Valetty redagowania niezbyt obszernej monografii dla uczczenia setnej rocznicy urodzin kompozytora⁶⁶, wiele informacji i faktów podanych przez Hoesicka zostało przez włoskiego autora pominiętych, czy uwzględnionych pobieżnie. Nikłe są w książce Valetty wiadomości o życiu muzycznym w Warszawie w latach spędzonych przez Chopina w tym mieście⁶⁷. O kompozytorach takich, jak Maciej Kamiński, Karol Kurpiński i Jan Stefani, a także Józef Elsner z włoskiej monografii dowiemy się niemalże wyłącznie, że ich twórczość operowa i nawet ich nazwiska zostały już „zupełnie zapomniane”⁶⁸. Całość zarysu warszawskiego życia muzycznego streszczono na dwóch stronach⁶⁹.

Na temat przyjaźni z Dominikiem Dziewanowskim pojawiają się wyłącznie dwie krótkie wzmianki. Jest mowa o rodzinie o tym nazwisku należącej do grona najbliższych przyjaciół Chopina, u której młody kompozytor spędził dwa letnie okresy w Szafarni. Przy tym Valetta nie przypisuje głębszego znaczenia tym wiejskim pobytom Fryderyka. Brak prawie całkowicie wzmianek o folklorze, z jakim zetknął się Chopin w rodzimym kraju, pomimo szczególnej wagi i sugestywnych opisów bądź rozważań poświęconych przez Hoesicka temu aspektowi pracy Chopina. W książce polskiego muzykografa można przecież przeczytać, że

bywając w Szafarni [...] miał przyszyły twórca *Mazurków* aż nadto sposobności do bliższego zetknięcia się z muzyką ludową, do jej bezpośredniego poznania u źródła [...] Stąd dokładna znajomość muzyki ludowej polskiej, tak charakterystyczna dla Chopina-kompozytora, stąd jego ukochanie i przejęcie się duchem melodyi ludowych, piosenek śpiewnych i tanecznych, stąd ludowy charakter mazurków i wielu innych kompozycji Chopina. Pod tym względem

⁶⁶ I. Valetta, *Chopin. La vita – le opere*, op. cit., s. 15.

⁶⁷ Zob. F. Hoesick, *Chopin. Życie i twórczość*, op. cit., t. 1 (1810–1831), s. 64–69. Nadmienić należy, że satysfakcjonująca ilość takich informacji pojawiła się dopiero w monografiach Raymond di Giovanni Franceschini (1949) i Guido di Montegnacco (1953), a dopiero w ostatnich latach stanowią one przedmiot zainteresowania włoskich muzykologów. Zob. Silvia Bruni, *I Canti di Chopin nel contesto della coeva lirica per voce sola e pianoforte in Polonia*, w: *Fryderyk Chopin, il poeta del pianoforte, Atti del convegno di studi in occasione del 160° Anniversario della morte*, red. Marina Esposito, LIM, Lucca 2016, s. 191–230.

⁶⁸ I. Valetta, *Chopin. La vita – le opere*, op. cit., s. 65.

⁶⁹ *Ibid.*, s. 63–65.

śmiało powiedzieć można, że gdyby nie te wakacje, spędzone na wsi, a zwłaszcza w Szafarni, Chopin nie zostałby tak nawskroś polskim kompozytorem⁷⁰.

W nie mniejszym stopniu zadziwia też brak u Valetty informacji o bliższych relacjach utrzymywanych przez Chopina z Delfiną Potocką, szczególnie w pierwszych latach pobytu Chopina w Paryżu. O nich pisze natomiast obszernie Hoesick w drugiej części swojej monografii.

Na ogół znacznemu skróceniu przez Valettę uległy m.in. opisy pobytów Chopina za granicą⁷¹. Nie wspomniano o wyjeździe do Akwizgranu oraz do Düsseldorfu i Kolonii w drugiej połowie maja 1834 roku, w towarzystwie Ferdinanda Hillera, ani o czasie spędzonym w Heidelbergu w 1835 roku, po odwiedzinach u Schumannów w Dreźnie. Jeśli chodzi o omówienie wydarzeń związanych z podróżą przez Kalisz, Wiedeń, Wrocław, Drezno i Pragę po opuszczeniu Warszawy 2 listopada 1830 roku aż do momentu dotarcia do Paryża, to stwierdzić można z przykrością, że cięcia w zakresie informacji wykonane przez Valettę dotyczyły nazwisk słynnych, bądź mniej znanych, włoskich kompozytorów i śpiewaków. Owszem, Valetta informuje o listach polecających przygotowanych dla Chopina w Dreźnie przez panią Ewę z Koszutskich Dobrzycką (wymienioną przez Valettę z błędną pisownią „Eva Dobrzanska”⁷²), skierowanych do królowej Obojga Sycylii w Neapolu i do księżnej Ulasino z rodu saskiego mieszkającej w Rzymie⁷³. Natomiast całkowicie pomija spotkania Chopina z „najlepszą śpiewaczką, Włoszką rodem, nazwiskiem Palazzesi”⁷⁴, która «nieźle» śpiewała, z jej akompaniатorem, p. Rastrelli, drugim dyrektorem tutejszej opery (włoskiej)⁷⁵, a także Morlacchim oraz z „grzecznym Włochem”⁷⁶ – czyli Giacomo Rubinim, który dał Chopinowi list polecający do swojego

⁷⁰ F. Hoesick, *Chopin. Życie i twórczość*, op. cit., t. 1 (1810–1831), s. 76–77.

⁷¹ Takiemu streszczeniu uległy nade wszystko omówienia pierwszych wyjazdów Chopina do Berlina i do Wiednia, podróży odbytej po opuszczeniu Warszawy w dniu 2 listopada 1830 roku, oraz opis życia muzycznego Paryża w momencie przyjazdu Chopina.

⁷² Zob. też „Wojciachowski”, „Matuszinski”. Niepoprawnie – jako „Audlay” bądź „Andlay” – zapisano także nazwisko Agathe Audley.

⁷³ I. Valetta, *Chopin. La vita – le opere*, op. cit., s. 135.

⁷⁴ Zob. F. Hoesick, *Chopin. Życie i twórczość*, op. cit., t. 1 (1810–1831), s. 258.

⁷⁵ Ibid., s. 259.

⁷⁶ Ibid., s. 260.

brata, słynnego tenora Giovanniego Battisty Rubiniego, przebywającego w Mediolanie. Valetta postanowił nie wymienić nazwisk „sławnych neapolitańskich sopranistów” Sassaroliiego, Tarquinio i Muschettiego⁷⁷, o których we Włoszech niemal całkowicie zapomniano. Nadmienić należy także brak w opracowaniu Valetty wzmianki o Chopinowskim szkicu *Méthode des Méthodes*.

Jako przykład nabierania przez Valettę pewnego dystansu do refleksji Hoesicka można przytoczyć odmienną interpretację wrażen, jakie Paganini wywarł na Chopinie. Podczas gdy Hoesick jest przekonany o wyraźnym wpływie Paganiniego na podejście Chopina do sztuki kompozytorskiej, o czym w szczególności świadczyłyby jego etiudy⁷⁸, Valetta ocenia z wyraźnym umiarkowaniem rolę wirtuoza skrzypiec w kształtowaniu techniki kompozytorskiej Chopina⁷⁹. Valetta nie zestawia jednak wprost swojego stwierdzenia z przekonaniem Hoesicka, a zatem dla włoskiego czytelnika pozostaje ono nieznanne.

Indywidualny rys monografii Valetty

Począwszy od siódmego rozdziału książki Valetty zauważalna jest ewidentna zmiana w toku narracji. Staje się ona bardziej refleksyjna i opisowa, a także uboższa w szczegóły. Właściwie część biograficzna dotycząca okresu następującego po przeniesieniu się Chopina do Paryża pozbawiona jest systematycznych odniesień czasowych. Należy przy tym zaznaczyć, że wyraźne podobieństwa do treści przekazywanej przez Hoesicka w drugim tomie jego monografii stają się coraz rzadsze już pod koniec siódmego

⁷⁷ Ibid., s. 260, 262.

⁷⁸ „Ten «nowy rodzaj», który Paganini wprowadził do techniki skrzypcowej, Chopin w swoich *Etiudach*, pisanych «na swój sposób», wprowadzał do techniki fortepianowej, a choć sobie jeszcze z tego jasno sprawy nie zdawał, to jednak czuł, że i jego kompozycje będą takimże ‘nowym rodzajem’ w zakresie fortepianu. Dlatego też, i jako kompozytor, Paganini uczynił ogromne wrażenie na Fryderyku”. Ibid., s. 151.

⁷⁹ „Obecności pewnych śladów tego «nowego rodzaju» Paganiniego nie sposób negować w niektórych z etiud Chopina, które rzeczywiście dążą do poszerzenia granic techniki pianistycznej”. I. Valetta, *Chopin. La vita – le opere*, op. cit., s. 100.

rozdziału⁸⁰ pracy Valetty. Tam bowiem mają miejsce: znaczne streszczenia rozważań Hoesicka, inna kolejność przedstawiania treści oraz opieranie się na informacjach zawartych w innych dostępnych wówczas monografiach chopinowskich. Te m.in. cechy nadają książce Valetty większą oryginalność. Z uwagi na współpracę między Hoesickiem, Darowskim i Valettą nie można wykluczyć, że włoski autor redagował choćby część siódmego rozdziału swej książki na podstawie treści rękopisu drugiego tomu trzydzięściowej monografii Hoesicka, która została wydana w Polsce dopiero w 1911 roku.

W drugiej części włoskiej monografii, przy omawianiu wybranych kwestii, przedstawiane są, jak już wspomniałam, stanowiska innych autorów niż ci uwzględnieni przez Hoesicka. Na przykład, pisząc o okolicznościach, które skłoniły Chopina do zarzucenia zamysłu opuszczenia Paryża⁸¹, Valetta nie podaje, za Hoesickiem, że wiadomość o tym zdarzeniu została przekazana przez „dobrze poinformowanego Karasowskiego”⁸², lecz stwierdza, że o wiarygodności epizodu u Rotschildów nie był przekonany Frederick Niecks⁸³. Inny przykład starań Valetty, aby przedstawić dodatkowe punkty widzenia znanych autorów odnoszące się do chopinowskiej faktografii, dotyczy dat koncertów Chopina w 1834 roku. Valetta informuje, że Maurycy Karasowski za Agathe Audley, a także inni biografowie błędnie uważali, że Chopin, oprócz 7 i 25 grudnia, zagrał także podczas ważnego koncertu,

⁸⁰ Ewidentne zbieżności między treściami omawianych monografii występują co strony 158 książki Valetty.

⁸¹ Omawiając kwestię wahania się Chopina, czy zostać w Paryżu, Valetta powtarza za Hoesickiem w sposób niemal dosłowny, że gdy Chopin był już spakowany do powrotu do rodziny w Warszawie, spotkał na ulicy księcia Walentego Radziwiłła, który odwiódł go od tego zamiaru i skłonił do wzięcia udziału w wieczorze organizowanym u Rotschildów. Tam Chopin grał i improwizował, budząc ogromny zachwyt wśród słuchaczy, po czym otrzymał zaproszenia do dawania lekcji fortepianu w domu kilku paryskich zamożnych rodzin. To zdarzenie powstrzymało już na zawsze Chopina od zamiaru opuszczenia stolicy Francji. I. Valetta, *Chopin. La vita – le opere*, op. cit., s. 171–172. W 2015 roku Piotr Witt zwrócił uwagę na fakt, że wizyta u Rotschilda musiała odbyć się przed niepowodzeniem koncertu Chopina u Pleyelów. Por. Piotr Witt, *Przedpiekle sławy. Rzecz o Chopinie*, z przedmową Rafała Blechacza, Wydawnictwo DiG, Warszawa 2015, s. 271.

⁸² F. Hoesick, *Chopin. Życie i twórczość*, op. cit., t. 2 (1831–1845), s. 51.

⁸³ I. Valetta, *Chopin. La vita – le opere*, op. cit., s. 172. Por. Frederick Niecks, *Frederick Chopin as a Man and Musician*, Novello & Co. and Novello, Ewer & Co., London–New York 1888, t. 1, s. 248.

który odbył się w lutym 1834 roku w Théâtre des Italiens. Valetta uważa zaś za słuszną obserwację Niecksa, według którego opis tego domniemanego koncertu pokrywał się w całości z opisem koncertu, który odbył się 5 kwietnia następnego roku, właśnie w paryskim Théâtre des Italiens. Zatem w roku 1834 Chopin występował tylko dwa razy⁸⁴. Jeśli chodzi o datę ślubu Marii Wodzińskiej z Józefem Skarbkiem, Valetta ostrzega czytelnika przed błędną informacją podaną przez Niecksa, według której ślub został zawarty w tym samym roku, w którym zerwano zaręczyny z Chopinem⁸⁵. Parę rozdziałów dalej Valetta zaznacza dość naturalne, a jednak nieuczciwe pominięcie przez Niecksa i Hunekera listu do Auguste'a Franchomme'a, w którym Chopin opisuje swoje fatalne samopoczucie w Anglii⁸⁶.

Jeszcze jeden szczegół wydaje się wskazywać na to, iż pierwszych sześć rozdziałów swojej książki Valetta przygotował najprawdopodobniej na podstawie tłumaczenia treści pochodzącej z pierwszego tomu monografii Hoesicka. Rozpoczęciu drugiego tomu publikacji Polaka odpowiada bowiem istniejąca we włoskiej monografii dość wyraźna cezura, jaką jest rozpoczęcie przez Valettę nowego rozdziału właśnie siódmego. To jest miejsce w książce Valetty, które stanowiłoby zatem jakby stopniowe przejście od tekstu opartego na „przekładzie” polskiej publikacji do będącego rezultatem indywidualnej pracy włoskiego autora. Treści pierwszego tomu monografii Hoesicka odpowiadają, z pewnym zaokrągleniem, pierwsze 124 stron części biograficznej książki Valetty oraz 7 stron jej części poświęconej twórczości Chopina; treści pozostałych dwóch tomów Hoesicka odpowiada zaś zaledwie 128 stron wyłącznie części biograficznej rozprawy Valetty.

Nie brak między uwzględnionymi w niniejszym artykule opracowaniami kilku rozbieżności. Według Valetty pierwsze spotkanie Chopina z George Sand obyło się 7 października 1837 roku w domu hrabiny Laury z Górskich Czosnowskiej⁸⁷. Hoesick podaje natomiast, iż miało to miejsce w pierwszej połowie grudnia na jednym z wieczorów u Liszta (i Pani

⁸⁴ I. Valetta, *Chopin. La vita – le opere*, op. cit., s. 176–177.

⁸⁵ Ibid., s. 193.

⁸⁶ Ibid., s. 242.

⁸⁷ Ibid., s. 197.

d'Agoult) w 1836 roku⁸⁸, przy czym ani razu nie wspomina o hrabinie Czosnowskiej. Według obecnego stanu wiedzy dokładna data pierwszego spotkania Chopina z George Sand pozostaje nieznana. Wiadomo tylko, że miało ono miejsce w salonie hrabiny d'Agoult faktycznie w 1836 roku, po 24 października⁸⁹.

Najbardziej uderzająca jest rozbieżność informacji odnośnie informacji co do daty opuszczenia Londynu przez Chopina. Valetta podaje „jakiś czwartek stycznia 1849 roku”⁹⁰, a Hoesick 23 listopada 1848 roku⁹¹, czyli datę w świetle wiedzy obecnej uznaną za prawidłową⁹².

Obaj autorzy uważają za wiarygodne wspomnienia ojca Aleksandra Jełowickiego o spowiedzi Chopina. Valetta jednak nabiera do tych oświadczeń większego dystansu niż Hoesick. Eksponuje ich treść jako przekaz czysto źródłowy, nie przecząc przekonaniom wyrażanym już m.in. przez Agathe Audley, według której „Chopin w głębi duszy posiadał poczucie wiary, religijności, spokojnego poukładanego życia rodzinnego”⁹³, które podczas związku z panią Sand nie uległo poważnym zamianom, ale mogło być przedmiotem refleksji⁹⁴. Należy przy tym uwypuklić odmiennosc stanowisk Valetty i Hoesicka w kwestii wiary Chopina⁹⁵. Ponadto pierwszy z nich stwierdza, że Jełowicki i kompozytor nie pozostawali wcześniej

⁸⁸ F. Hoesick, *Chopin. Życie i twórczość*, op. cit., t. 2 (1831–1845), s. 140.

⁸⁹ Mieczysław Tomaszewski, *Chopin*, w: *Chopin. Od Elsnera do Zimmermana*, red. Elżbieta Dziębowska, wydanie specjalne 2010, *Encyklopedia muzyczna PWM*, Polskie Wydawnictwo Muzyczne, Kraków 2010, s. 10.

⁹⁰ I. Valetta, *Chopin. La vita – le opere*, op. cit., s. 248.

⁹¹ F. Hoesick, *Chopin. Życie i twórczość*, op. cit., t. 3 (1845–1849), s. 187.

⁹² M. Tomaszewski, *Chopin*, op. cit., s. 16.

⁹³ I. Valetta, *Chopin. La vita – le opere*, op. cit., s. 226.

⁹⁴ *Ibid.*, s. 254.

⁹⁵ Polski autor stwierdził, że „gdy mu Gavard czytał np. wyjątki z rozdziału *Des différents goûts des peuples*, nic go w nich nie raziło. Dowód to, że i Chopin był nieodrodnym synem tego «nawpół-wolteryńskiego pokolenia Polaków», które, wychowane w obojętności i chłodzie na rzecz wiary, szło przez życie z «Bogiem czy bez Boga», dla rozumu twórcy *Kandyda* żywiąc kult bezkrytyczny. Dlatego to, gdy przychodził Gavard, autor romantycznych *Nokturnów* z takim upodobaniem słuchał Voltaire'a...”. F. Hoesick, *Chopin. Życie i twórczość*, op. cit., t. 3 (1845–1849), s. 212.

w żadnych przyjacielskich relacjach⁹⁶, a Hoesick informuje, że znali się od dawna, jako że „byli kolegami ze szkolnej ławy”⁹⁷.

Na ogół w rozdziałach biograficznych autorskie komentarze Valetty są sporadyczne. Mają one postać wyjaśnień, osobistych osądów lub uwag o charakterze krytyczno-kompilacyjnym. Jeden z nich dotyczy domniemanego przez Liszta trudu, jaki musiało Chopinowi nastęrczać pozyskanie kontaktów z paryską elitą kulturalną i arystokratyczną, a wcześniej – jak pisze Hoesick – ubieganie się o wsparcie finansowe ze strony księcia Antoniego Radziwiłła, dzięki któremu młody Chopin mógł uczęszczać do jednego z najlepszych liceów warszawskich. Valetta utrzymuje zaś, że rodzina Chopinów cieszyła się dostatkiem wystarczającym, aby samodzielnie zadbać o najlepsze wykształcenie wszystkich swoich dzieci. Włoski autor wspiera swoje stanowisko cytatem z listu Jane Stirling napisanego w Barnton-House w dniu 3 marca 1854 roku⁹⁸.

*

W świetle powyższych obserwacji stwierdzić można, że indywidualności Valetty jako autora książki o wybitnym polskim kompozytorze szukać należy przede wszystkim w jej części poświęconej twórczości Chopina, w sądach o jego utworach oraz w zaproponowanych porównaniach opinii

⁹⁶ I. Valetta, *Chopin. La vita – le opere*, op. cit., s. 253. Być może przekonanie Valetty wynikało z interpretacji wypowiedzi Liszta umieszczonej pod koniec pierwszego wydania jego monografii o Chopinie (1852 r.): „Ze względu na nieobecność księdza, z którym od czasu wspólnego wyjazdu z ojczyzny łączyła go bardzo zażyła przyjaźń, poprosił o sprowadzenie księdza Aleksandra Jełowickiego, jednego z najznamienszych przedstawicieli polskiej emigracji”, które, jak się wydaje, wyklucza możliwość wcześniejszych, szczególnie bliskich relacji pomiędzy Chopinem a Jełowickim. Por. Franciszek Liszt, *Fryderyk Chopin*, Polskie Wydawnictwo Muzyczne, Kraków 2017, s. 177. Hoesick zaś oparł zapewne swoje stwierdzenie na słowach samego księdza Jełowickiego, zawartych w jego wspomnieniach wydanych m.in. w języku polskim w Paryżu w 1839 roku. Por. X. Aleksander Jełowicki, *Moje wspomnienia*, księga druga, Wydanie Alexandra Jełowickiego i Spółki, Paryż 1839, s. 397.

⁹⁷ F. Hoesick, *Chopin. Życie i twórczość*, op. cit., t. 3 (1845–1849), s. 197.

⁹⁸ Valetta nie podaje szczegółów dotyczących adresata listu ani więcej informacji o jego treści. Por. I. Valetta, *Chopin. La vita – le opere*, op. cit., s. 58.

i informacji głoszonych przez innych autorów⁹⁹ niż uwzględnieni przez Hoesicka. Treść tej drugiej części jest uporządkowana w sposób zupełnie odbiegający od kryteriów systematyzacji przestrzeganych przez Hoesicka. Pojawiają się również w tej części, lecz dość rzadko, zdania, które stanowią prawie dosłowne tłumaczenie sformułowań Hoesicka. Cytaty z innych autorów podane przez Valettę tylko czasami pokrywają się z tymi wyeksponowanymi przez Hoesicka i tok sprobematyzowanej narracji przebiega w sposób oryginalny. W tej części praca Valetty bogata jest w odniesienia do wypowiedzi czy osądów licznych znanych chopinologów i chopinografów, i co oczywiste wszystkich niebędących pochodzenia włoskiego. Nie brak w tych rozważaniach porównań kompozycji Chopina do utworów poetyckich Giacoma Leopardiego, włoskiego wybitnego pisarza i poety doby romantyzmu. Valetta, zgodnie z ówczesną powszechną konwencją pisania o muzyce, dostrzega analogie między właściwościami nastroju, wyrazu i znaczeniem dzieł Chopina a cechami wypowiedzi słownych poety, ich charakterem, znaczeniem.

Zaprezentowane opracowanie Valetty spełnia zatem całkowicie cel publikacji przedstawiany Hoesickowi przez Darowskiego w liście z 4 kwietnia 1906 roku¹⁰⁰. Biorąc pod uwagę wyżej wskazane ścisłe podobieństwa tekstowe między książkami Valetty i Hoesicka, można przypuszczać, że plik materiałów dostarczanych Valetcie przez Darowskiego zawierał skróconą wersję pierwszej części trzypięciotomowego opracowania polskiego autora oraz kilkanaście dodatkowych kartek będących streszczeniem pierwszych stron niewydanego jeszcze drugiego tomu monografii chopinowskiej Hoesicka (ich treść odnosiła się do wydarzeń, które miały miejsce od przyjazdu Chopina do Paryża do 1832 roku). Można ponadto postawić hipotezę, że przekazane materiały musiały opierać się częściowo na treści chopinowskiej monografii petersburskiej z 1899 roku. Wybór informacji oraz skrócenie „dla włoskiego czytelnika” na potrzeby włoskiej monografii wykonali

⁹⁹ Z tej właśnie części pochodzą informacje i myśli Valetty uwzględnione przez Ludwika Bronarskiego w *Szkicach chopinowskich*. Por. L. Bronarski, *Szkice chopinowskie*, op. cit., s. 153–154, 165, 164–165, 196–197.

¹⁰⁰ Zob. *Pamiętnik literacki Ferdynanda Hoesicka rozpoczęty w Warszawie, d. 6 września 1902* (prowadzony do 15 listopada 1907), op. cit.

zapewne wspólnie Darowski i Valetta¹⁰¹. Przekład informacji pochodzących z monografii Hoesicka na język włoski był być może przekładem przygotowanym wcześniej przez Darowskiego dla Petrucciego¹⁰². Został on przecież sporządzony przez Darowskiego i wręczony Valettce w celach korekcyjnych¹⁰³. Należy też zaznaczyć, że z obszernego artykułu upamiętniającego Valettę na łamach „Nuova Antologia”¹⁰⁴ nie wynika, że włoski muzykograf znał język polski bądź utrzymywał szczególne relacje z kulturą polską. Nasuwa to więc uzasadnione przypuszczenie, że Darowski w czasie współpracy z Valettą musiał dostarczyć mu dodatkowe materiały do wydania, tj. reprodukcje portretów malarskich, partytur, zdjęć, a może również listów Chopina, jakie otrzymał od Hoesicka dla włoskiej publikacji¹⁰⁵. Najprawdopodobniej rękę do przygotowywań włoskiego wydania książki Hoesicka przyłożył na końcu sam Valetta, który naówczas przystąpił do ukończenia swojej książki, redagując samodzielnie fragmenty omawiające życie Chopina po 1832 roku oraz część poświęconą jego twórczości. Valetta przy tym starannie nadał oryginalny kształt swojej publikacji poprzez zmianę kolejności przedstawianych faktów, a zapewne też przez parafrazowanie czy streszczenie passusów z dostarczonego mu tekstu Hoesicka; zintegrował

¹⁰¹ Zob. G. Franchi Verney, *L'anno della nascita...*, op. cit., kartka 12r.

¹⁰² Por. J. Podolska, „Chopin” Hoesicka, op. cit., s. 4–6.

¹⁰³ Zob. wyżej przytoczone informacje podane przez J. Podolską („Chopin” Hoesicka, op. cit., s. 4–6).

¹⁰⁴ G. Barini, *Ippolito Valetta*, op. cit., s. 521–524.

¹⁰⁵ O rodzaju materiałów, jakie Valetta podobno dostał od Hoesicka za pośrednictwem Darowskiego informuje pani Podolska: „Darowski prosi więc o przesłanie mu klisz i rycin, aby je umieścić w książce”. J. Podolska, „Chopin” Hoesicka, op. cit., s. 5. Nadmienić należy, że zdecydowana większość 27 ilustracji obecnych w opracowaniu Valetty odpowiada zdjęciom zawartym w pierwszym tomie monografii Hoesicka. Tylko portret Chopina wykonany przez Eugène Delacroix oraz akwabela z natury Chopina po śmierci i szkic ołówkowy Chopina na łożu śmierci, autorstwa Teofila Kwiatkowskiego, pojawiają się także w drugim i trzecim tomie Hoesicka. Wizerunek umieszczony na początku tomu Valetty, błędnie opisany jako portret Chopina, opublikowany po raz pierwszy w 1907 w „Tygodniku Ilustrowanym”, stanowi reprodukcję litografii Achille Devéria przedstawiającej Ferencza Liszta. W liście z 26 lutego 1909 roku Darowski przypomina Hoesickowi „sprawę klisz do rycin, których potrzebujemy i mamy łaskawie obiecać”, oraz stwierdza, nieco dalej: „Sądzę, że Warsz. Sekcja Muzyczna Tow. Chopina, nie będzie miała nic przeciwko zamieszczeniu jej rycin, wszakże chodzić jej będzie o sławę Chopina!”. *Dziennik literacki Ferdynanda Hoesicka*, op. cit.

też treść swojej monografii wyżej opisanymi sposobami. Opracowanie Valetty nabiera zauważalnej oryginalności dopiero począwszy od rozdziału siódmego, gdy podstawą dla napisania dalszej części książki stała się dla niego wyłącznie inna, poza pracą Hoesicka, dostępna mu wówczas literatura o Chopinie¹⁰⁶. Powstała w taki sposób książkę Valetta podpisał i złożył w wydawnictwie Fratelli Bocca w Turynie w roku 1910.

Monografia Valetty faktycznie realizuje jego cel sformułowany we wstępie. Tutaj, wychwalając zasługi Hoesicka wynikające z zebrania licznych źródeł chopinowskich i napisania „najpełniejszego możliwie”¹⁰⁷ kompendium o życiu i twórczości Chopina, Valetta stwierdza jednak, że gdyby pierwszy tom polskiej monografii z 1904 roku został „szczęśliwie pozbawiony zbędnych informacji”, to niewątpliwie „zyskałby znacznie”¹⁰⁸. Należy jednak nadmienić, że samo nazwisko Hoesicka pojawia się w książce

¹⁰⁶ W zapowiedzi swojej monografii chopinowskiej na łamach czasopisma „Nuova Antologia” sam Valetta stwierdził, że właśnie „na podstawie wyżej wymienionych niezawodnych przewodników [opracowania Ferenc Liszta, Maurycego Karasowskiego, Jana Kleczyńskiego, Fredericka Niecksa, Jamesa Gibbonsa Hunekera, Ferdynanda Hoesicka, Gastona Knospa, Mieczysława Karłowicza]” przedstawi czytelnikom „skrótowo/treściwie dzieje życia Fryderyka Chopina”. I. Valetta, *Federico Chopin*, op. cit., s. 480. Oprócz tych prac znane Valetcie były opracowania Hedley, Barbedette’a, *Listy duchowne* ojca Aleksandra Jełowickiego, oraz wspomnienia o grze Chopina bądź uwagi redakcyjne w dziełach Chopinowskich: Alfreda Jamesa Hipkina, Kullaka, Bülowa, Riemanna, Klindwortha, Janothy, Tadeusza Schultza, Élie Poirée, Raoula Pugno, Henry’ego Theophilusa Fincka, Charlesa Willeby’ego, Louisa Ehlerta, Eduarda Gariela, Mathisa Lussy’ego, François Auguste’a Gevaerta, przywoływane w części drugiej – Dzieło. Por. *Xiędza Alexandra Jełowickiego ze Zgromadzenia Zmartwychwstania Pańskiego listy duchowne 1843–1877*, B. Behr, Berlin 1877 oraz E. Martinet, Paris. Cyfrowa Biblioteka Narodowa Polona, <https://polona.pl/item/xiedz-a-alexandra-jelowickiego-listy-duchowne-1843-1877-z-przydaniem-maxym-swietego,MzU5MjlyMDA/6/#info>, dostęp: 03.07.2018; I. Valetta, *Chopin. La vita – le opere*, op. cit., s. 254.

¹⁰⁷ I. Valetta, *Chopin. La vita – le opere*, op. cit., s. 15.

¹⁰⁸ Z dostępnej wówczas literatury chopinowskiej Valetta najwyżej cenił jednak artykuł Mieczysława Karłowicza pt. *Souvenirs inédits de Frédéric Chopin* („Revue Hebdomadaire” 1902, nr 8) jako „najcenniejsze dostępne źródło wiedzy” o Chopinie. Ibid., s. 14. Valetta przyjmuje postawę nieco bardziej krytyczną wobec monografii chopinowskiej Hoesicka w artykule z lutego 1910, twierdząc, że „drugi tom jeszcze się nie ukazał, a miejmy nadzieję, że będzie mniej pletoryczny aniżeli pierwszy, w którym kumulowano obszerną ilość materiałów informacyjnych częściowo zbędnych, bez przestrzegania układu niezbędnego w pracy takiego rodzaju.” I. Valetta, *L’arte di Federico Chopin*, op. cit., s. 480.

Valetta bardzo sporadycznie, na dodatek z widocznym dystansem krytycznym wobec polskiego autora. Ani w przedmowie, ani nigdzie indziej nie znajdziemy słowa szczególnej wdzięczności skierowanej do Hoesicka. Valetta pisze tylko, że polska monografia stanowi „cenne źródło informacji”¹⁰⁹ o biografii Chopina. Jeszcze gorzej przedstawia się sprawa odnotowania zasług czy wyrażenia uznania dla Darowskiego za jego działania na rzecz powstania pierwszej monografii chopinowskiej we Włoszech, posiadającej wówczas dla Włochów szczególną wartość informacyjną. Podczas gdy rok przed wydaniem *Chopin. La vita – le opere* Valetta ujawnił oficjalnie udział Darowskiego w współredagowaniu tej książki, to jego nazwisko nie występuje w niej ani razu. Valetta w swojej książce całkowicie pomija kwestię jej genezy, tj. oparcia się na włoskim tłumaczeniu pewnej części monografii Hoesicka przygotowanym i przekazanym przez Darowskiego. Być może starania¹¹⁰, aby książka Valetty ukazała się przed włoskim wydaniem *Trzech romansów Fryderyka Chopina* Antoniego Wodzińskiego¹¹¹, skłoniły Valettę do ingerowania w sposób substancjalny w jej treść i układ na tyle, że mógł on w końcu uznać samego siebie za rzeczywistego autora opracowania o Chopinie.

Nieetyczność w sposobie potraktowania przez Ippolita Valettę źródeł, m.in. monografii Chopina autorstwa polskiego muzykografa, a w szczególności samych osób Ferdynanda Hoesicka i Adama Darowskiego pozostaje niekwestionowana. Niemniej stwierdzenie, że książkę Valetty oparto w całości na materiałach otrzymanych przez Darowskiego od Hoesicka¹¹² należy uznać za przesadne.

¹⁰⁹ I. Valetta, *Chopin. La vita – le opere*, op. cit., s. 14.

¹¹⁰ Pisze Darowski do Hoesicka w liście napisanym w Rzymie w dniu 26 lutego 1909 roku: „Chodzi nam przede wszystkim o to, aby włoskie wydanie Pańskiej książki, wyszło na kilka miesięcy przed wydaniem francuskim. Hr. Franchi prosił bardzo, aby życzenie to zakomunikować. Skoroby ta sama albo podobna książka ukazała się, pierwiej, po francusku Włosi do tamtej się rzucą. Franchi zna swoich Włochów. Dlatego idzie nam też o pośpiech”. *Dziennik literacki Ferdynanda Hoesicka*, op. cit.

¹¹¹ Książka Wodzińskiego faktycznie ukazała się we Włoszech w 1910 roku jako pierwsza praca o Chopinie autora zagranicznego. Por. A. Wodzinski, *I tre romanzi...*, op. cit.

¹¹² J. Podolska, „*Chopin*” *Hoesicka*, op. cit., s. 4.

Abstract

Did Ippolito Valetta Use Chopin's Monograph of Ferdynand Hoesick?

The book titled *Chopin. La vita – le opere*, written by the musicographer Ippolito Valetta and published in 1910 in Turin, occupies a prominent position among Italian monographs about life and art of Fryderyk Chopin, next to Gastone Belotti's *Chopin* (1984). Valetta's work had at least eight reprints and an Argentinian edition (1945). It is not surprising, since the amount of information and details concerning Chopin's biography (first part of the book) and works (second part) presented by the author is great and written in an extremely concise, precise and mostly objective way. Until today, no chopinologist has ever called the genesis of this work into question, even after noticing the explicit similarities between its content and the widely known Ferdynand Hoesick's three-volumes monograph titled *Chopin. Życie i twórczość* (1910–1911). Only the daughter of F. Hoesick, Mrs. Jadwiga Podolska, wrote in the Polish periodical "Ruch Muzyczny" in 1960 that Valetta's book was substantially based on her father's monograph. The present article aims to reconstruct the origins of this work based on a few available Hoesick's and Darowski's letters, Valetta's writings and the comparison of the two monographies. The historian and publicist Adam Weryha Darowski (Kraków, 1851 – Rome, 1911) played a crucial role both as the initiator of the project of publishing the Italian translation of Hoesick's monograph and as the one who carried out that project in the collaboration with Valetta; he also frequently corresponded with the author. It is almost certain that Darowski translated the first volume of Hoesick's monograph (published for the first time in 1904, already well-known and appreciated by Valetta), later edited by Valetta, and additional contents of the unpublished second volume sent by Hoesick. Darowski also collected engravings and photos, received from the Polish author, for the publication. The Italian edition was announced in the press by Valetta in March 1909. In the end, due to Darowski's serious illness, Valetta – also ill – was the only supervisor of the project. He paraphrased or quoted passages from Darowski's translations, added his own considerations and information coming from the main contemporary literature about Chopin, and edited the work under his own name. In his book, Valetta does not mention the name of Darowski and rarely refers to Hoesick, but their input in his monograph is unquestionable.